

Кримінальне право та криминологія

УДК 343.9

Лацько Анна Віталіївна

аспірантка кафедри кримінального права

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Latsko Anna

Postgraduate Student of the Department of Criminal Law

Yaroslav Mudryi National Law University

ORCID:0000-0003-2581-2198

**ЛАТЕНТНІСТЬ КРИМІНАЛЬНО КАРАНИХ ПОРУШЕНЬ ПРАВИЛ
ОХОРОНИ ВОД
LATENCY OF CRIMINAL VIOLATIONS OF WATER PROTECTION
RULES**

***Анотація.** Актуальність заявленої теми дослідження зумовлена існуванням проблеми латентності кримінальних правопорушень проти довкілля, яка з ряду різних причин не знаходить свого відображення у державному обліку вчинених злочинів та неможливості притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які їх вчиняють.*

Стаття присвячена аналізу наукових підходів до визначення сутності поняття латентності кримінальних правопорушень, наведена розширена класифікація факторів (причин) такої латентності. Авторкою досліджено стан та рівень латентності злочинів проти довкілля, методи її встановлення. У результаті дослідження виявлено фактори, які впливають на латентність кримінально караного порушення правил охорони вод: високий рівень корупції у органах, що мають повідомляти про факти забруднення водних об'єктів; наявні складнощі при проведенні експертизи щодо встановлення оцінки забруднення та наслідків такого

злочинного забруднення, існування причинного зв'язку між злочинним діянням та наслідками; низький рівень взаємодії правоохоронних, природоохоронних органів та населення; складність/неможливість встановлення факту злочинного забруднення вод; недостатня матеріальна база й технічна забезпеченість співробітників правоохоронних органів, що ускладнює їхню роботу. Узагальнено та охарактеризовано заходи мінімізації рівня латентності кримінальних правопорушень проти довкілля.

Метою статті є розкриття наукових підходів до сутності латентності кримінальних правопорушень та її класифікації, виявлення факторів (причини), які впливають на існування латентності кримінально караних порушень правил охорони вод та запровадження заходів (шляхів) щодо зниження її рівня.

Матеріал дослідження становлять: 1) монографічні та дисертаційні дослідження вітчизняних кримінологів у царині латентності кримінальних правопорушень; 2) результати власного емпіричного дослідження. У процесі здійснення дослідження було застосовано низку соціологічних, психологічних та статистичних методів дослідження. Для збору соціологічної інформації було проведено опитування населення.

Обґрунтовано висновок, що впровадження заходів мінімізації рівня латентної злочинності повинен значно вплинути на повніше виявлення фактично вчинених кримінальних правопорушень, пов'язаних з порушенням правил охорони вод, що надасть державі та суспільству реальне уявлення про рівень цих кримінальних правопорушень та у подальшому сприятиме їх запобіганню.

Ключові слова: латентність, латентність кримінальних правопорушень проти довкілля, кримінальне правопорушення, порушення правил охорони вод, емпіричне дослідження, фактори латентної

кримінальних правопорушень проти довкілля, протидія латентності кримінально каранних порушень правил охорони вод.

Summary. *The relevance of the stated research topic is brought about by the problem of latency of criminal offenses against the environment, which, for a number of different reasons, is not reflected in the State accounting of crimes committed and the impossibility of bringing the perpetrators to criminal liability.*

The article analyzes scientific approaches to defining the essence of the concept of latency of criminal offenses, and provides an extended classification of factors (causes) of such latency. The author examines the status and level of latency of crimes against the environment and the methods of its determination. As a result of the study, the author identifies the factors which influence the latency of criminal violation of water protection rules: high level of corruption in the bodies which are supposed to report the facts of water pollution; difficulties in conducting an expert examination to establish the assessment of pollution and the consequences of such criminal pollution, the existence of a causal link between the criminal act and the consequences; low level of interaction between law enforcement, environmental protection bodies and the public; difficulty/impossibility of establishing the fact of criminal pollution. The article summarizes and characterizes the measures to minimize the level of latent crime.

The purpose of the article is to reveal the scientific approaches to the essence of latency of criminal offenses and its classification, to identify the factors (causes) which influence the existence of latency of criminalized violations of water protection rules and to introduce measures (ways) to reduce its level.

The research material consists of: 1) monographic and dissertation studies of domestic criminologists in the field of latency of criminal offenses; 2)

the results of the author's own empirical research. In the course of the study, a number of sociological, psychological and statistical research methods were used. To collect sociological information, a survey of the population was conducted.

It is concluded that the implementation of measures to minimize the level of latent crime should have a significant impact on a more complete detection of actually committed criminal offenses related to violation of water protection rules, which will provide the State and society with a realistic picture of the level of these criminal offenses and will further contribute to their prevention.

Key words: *latency, latency of criminal offenses against the environment, criminal offence, violation of water protection rules, empirical research, factors of latent criminal offenses against the environment, counteracting the latency of criminal violations of water protection rules.*

Постановка проблеми. На сьогодні Україна є однією із найменш водозабезпечених країн Європи. Оскільки, гострішою стає проблема виснаження водних ресурсів внаслідок їхнього техногенного та антропогенного забруднення, в зв'язку з чим, виникає глобальна екологічна криза. Причинами якої є: неефективна система державного управління у сфері охорони навколишнього природного середовища, відсутності дієвої системи протидії та запобігання злочинам проти довкілля. Попередній кримінологічний аналіз сучасного стану і тенденцій кримінальних правопорушень проти довкілля в Україні свідчить, що всього 1,1 % кримінальних правопорушень у сфері охорони вод складають їх структуру, що свідчить про високу латентність цих правопорушень, оскільки вони мають швидкоплинний та неочевидний характер учинення, а їх наслідки не мають явно визначеного характеру. Однією з найсуттєвіших проблем під час емпіричного дослідження латентності кримінальних правопорушень проти довкілля є необхідність пошуку відповідних

методик, які б із максимальною точністю дали змогу виявляти сутнісні характеристики їх латентності й насамперед її масштаби, структуру, детермінуючі фактори тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема латентності кримінальних правопорушень стала об'єктом монографічних та дисертаційних досліджень таких кримінологів, як В. В. Голіна [1], І. М. Даньшин [2], О. М. Джужа [3], О. Г. Кальман [4], А. П. Закалюк [5], А. Ф. Зелінський [6], В. Ф. Оболенцев [7] та інших науковців.

При цьому латентні кримінальні правопорушення проти довкілля досліджувалися такими науковцями, як Ю. А. Турловою [8], А. М. Шульгою [9], Г. С. Поліщуком [10], Т. В. Корняковою [11] та іншими. Водночас, комплексно проблема латентності кримінальних правопорушень проти довкілля та фактори, що її зумовлюють досліджена не була.

Метою статті є розкриття наукових підходів до сутності латентності кримінальних правопорушень та її класифікації, виявлення факторів (причини), які впливають на існування латентності кримінально караних порушень правил охорони вод та запровадження заходів (шляхів) щодо зниження її рівня.

Виклад основного матеріалу. Термін «латентний» походить від латинського «latens» («latentis») і тлумачиться як «прихований», «невидимий» [12]. Слово «прихований» означає таємний, який не виявляється явно, тобто протилежний явному, загальновідомому; «невидимий» означає незримий, недоступний зору, непомітний [13]. Визначені ознаки характеризують латентну злочинність в цілому, однак потребують формалізованого та наукового визначення.

Латентна злочинність – це сукупність фактично вчинених, однак невиявлених або таких, що внаслідок інших обставин не стали відомими правоохоронним і судовим органам, злочинів, відомості про які не знаходять відображення в офіційній кримінально-правовій статистичній

звітності. Похідним від поняття «латентна злочинність» є поняття «латентність», яке означає властивість злочинів залишатися невідомими для уповноважених органів [14, с. 73].

Латентну злочинність А. П. Закалюк визначає як частку злочинності, що становить сукупність злочинів різних видів, які вчинені, але з різних причин не стали предметом передбаченого законом реагування у вигляді порушення кримінально-процесуального провадження та притягнення винних у їх учиненні до відповідальності [5, с. 177].

Однак, запропоноване А. П. Закалюком визначення піддала критиці Ю. А. Турлова, оскільки вона вважає, що недостатньо обґрунтовано визначати латентну злочинність через категорію «притягнення винних у їхньому вчиненні до відповідальності». За такого розуміння латентної злочинності порушуються логічні правила поділу понять, адже розподіл відбувається за двома критеріями – не тільки облік, а й притягнення винних до відповідальності. Саме тому випадки непритягнення особи, котра фактично вчинила злочин, до відповідальності (і навіть не встановлення її) не повинні бути критерієм віднесення злочину до розряду латентних. Отже, якщо провадження у зв'язку з певними процесуальними причинами не було закінчено обвинувальним вироком суду, це не дає підстави вважати вчинений злочин латентним. Наявний поділ понять є некоректним, а відтак при визначенні латентної злочинності застосовуватись не може [8, с. 106].

На підтвердження цьому, заслуговує на увагу поняття сформульоване В. Ф. Оболенцевим: «латентна злочинність – це сукупність фактично вчинених, однак не виявлених або таких, що внаслідок інших певних обставин не стали відомими правоохоронним і судовим органам, злочинів, відомості про які у зв'язку з цим не відображаються в офіційній кримінально-правовій статистичній звітності» [7, с. 6]. Подібні визначені надані О. М. Джужею та О. Г. Кальманом [3, с. 60-61; 4, с. 98],

характерною ознакою латентної злочинності вони виділяють – невідображення у офіційній кримінально-правовій статистичній звітності злочинів.

Відомий науковець-кримінолог В. І. Шакун зазначає, що латентну злочинність необхідно виявляти, щоб: володіти інформацією про реальний стан злочинності на території обслуговування; визначати справжню структуру злочинності; мати чітке уявлення про тенденції в динаміці злочинності; визначати розмір збитків, заподіяних державі та громадянам; виявляти обставини, що породжують злочинність і визначати шляхи їх усунення; прогнозувати та планувати боротьбу зі злочинністю [15, с. 183].

Фактична злочинність – кількість вчинених кримінальних правопорушень, у більшості випадків значно перевищує ту кількість правопорушень, які реєструються і розслідуються. Тому існування такої властивості як «латентність» дає підстави вважати приховані посягання більш небезпечними у порівнянні з тими, які виявлені.

Нереагування на вчинені злочини є порушенням принципу законності та невідворотності покарання. У таких випадках компенсація заподіяної шкоди не відбувається, а пошкоджені суспільні відносини не відновлюються. Затримка у виявленні злочинних дій мінімізує ймовірність збереження їх слідів, отже, і унеможлиблює розкриття злочинів. Безкарність знижує довіру до правоохоронної діяльності у законослухняних громадян та їх активність у протидії криміналітету, а злочинців мотивує на продовження протиправної діяльності. Відсутність достовірних даних про кількість латентних посягань ускладнює планування заходів боротьби зі кримінальними правопорушеннями, тож негативно впливає на правоохоронну діяльність у цілому. Усе згадане разом зумовлює напруженість у суспільстві та перешкоджає його соціально-економічному розвитку [14, с. 73-74].

Залежно від механізму латентизації доцільно поділити латентні злочини на такі, про вчинення яких співробітники правоохоронних органів не отримали інформацію (природнолатентні), і злочини, що стали відомими правоохоронним органам, але в силу різних причин залишилися за рамками законного реагування (штучно-латентні). Зазначена класифікація латентних злочинів (яка є найпростішою з наявних у кримінологічній науці та найбільш точною) надає можливість достатньо ґрунтовно дослідити фактори існування латентності як екологічної злочинності загалом, так і окремих видів екологічних злочинів [16, с. 96].

Беручи до уваги вище викладене та враховуючи видовий поділ латентної злочинності, можна визначити її як частину всієї злочинності, інформація про яку або не надійшла до органів, що реєструють кримінальні правопорушення, або в силу тих чи інших причин інформація, яка надійшла, не була відповідним чином відпрацьована й не знайшла свого відображення в офіційній кримінально-правовій статистиці [17, с. 78-79].

Точних даних про розміри латентності кримінальних правопорушень немає – існують лише ймовірнісні розрахункові показники, що дозволяють визначити її рівень та стан на певний час. У літературі зазначається, що стан латентності кримінальних правопорушень можна відобразити за допомогою формули (формула 1):

$$\text{Формула 1: } Л. з. = Н з. + Н р.з. + З в.$$

де Н з. – незареєстровані злочини; Н.р.з. – нерозкриті злочини; З.в. – злочини, за якими не винесені обвинувальні вироки (але вони розкриті).

Існує загальна формула для обчислення латентної злочинності (формула 2):

$$\text{Формула 2: } Зл = Зф - Зв$$

де Зл – злочинність латентна; Зф – злочинність фактична; Зв – злочинність врахована.

$$\text{Формула 3: } P_3 = \frac{Зв}{Зф}$$

де P_3 – рівень латентної злочинності (формула 3) [18, с. 90].

Однією з найсуттєвіших проблем під час емпіричного дослідження латентності злочинності є необхідність пошуку відповідних методик, які б із максимальною точністю дали змогу виявляти сутнісні характеристики латентної злочинності й насамперед її масштаби, структуру, детермінуючі фактори тощо [16, с. 97]. Тож, для встановлення рівня латентної злочинності застосовують як загальні, так і спеціальні методи. До загальних методів належать: виявлення громадської думки про стан латентної злочинності; експертна оцінка під час опитуванні спеціалістів, вивчення документів правоохоронних органів, фінансово-ревізійного контролю, медичних закладів та ін.

Спеціальні методи – це, зокрема: аналіз динамічних рядів злочинів; дослідження періоду від їх вчинення до розкриття та прийняття санкцій; екстраполяція; системно-структурний аналіз тощо. Чітке виявлення об'єктивних і суб'єктивних обставин кожного злочину сприяє здійсненню необхідних заходів щодо ослаблення таких явищ у майбутньому [19, с. 137].

Загалом, латентність кримінальних правопорушень надає спотворене та неповне уявлення про рівень злочинності у державі, викликає у населення почуття безкарності та прагнення до повторного вчинення злочинних діянь, оскільки особи, які є винними у їх вчиненні, не несуть передбачені законом покаранням.

Однак, слід із обережністю аналізувати зазначені показники рівня кримінальних правопорушень проти довілля, адже їй властивий високий рівень латентності. За даними різних досліджень, рівень латентності кримінальних правопорушень проти довілля сягає від 70 до 95%. Серед чинників такого рівня латентності: відсутність потерпілого від цього виду

злочинів (шкода, як правило, заподіюється державі або територіальній громаді); складність встановлення розміру заподіяної шкоди; незацікавленість посадових осіб документувати факти вчинення злочинів проти докiлля та повідомляти відповідні правоохоронні органи; не завжди обґрунтоване постійне реформування уповноважених державних органів у природоохоронній сфері; незадовільний стан державної системи моніторингу докiлля; високий рівень корупції в країні тощо [14, с. 283].

Актуальним залишається питання протидії латентним кримінальним правопорушенням проти докiлля, яке зумовлене пошуком класифікаційних підстав для подальшої систематизації видів латентності, в чому вбачається резерв нарощування ефективності діяльності правоохоронних органів, спрямованої на протидію злочинності в сучасних умовах. Теоретичний і практичний інтерес становлять питання наукових засад класифікації латентності кримінальних правопорушень [20, с. 280]. Необхідним є дослідження класифікацій різновидів латентності.

Оригінальну класифікацію латентної злочинності запропонував В. Ф. Оболенцев, який розділив її таким чином: 1) природна латентність – сукупність фактично вчинених злочинів, про які ні правоохоронним органам, ні посадовим особам, ні громадянам нічого невідомо; 2) штучна латентність – злочини, відомі окремим громадянам і посадовим особам, але ні ті, ні інші з різних мотивів не повідомляють про них у відповідні органи; 3) латентність як суміжний стан – злочинні діяння, факт вчинення яких став відомий потерпілим чи стороннім особам, але той, хто виявив їх, через неясність ситуації чи неправильну правову оцінку не повідомляє про це в органи кримінальної юстиції; 4) приховування злочинів від обліку – злочини, про які органу, що веде боротьбу зі злочинністю, стало відомо, але його представник з різних причин не реєструє виявлений злочин [6, с. 71-72].

Більш розширеною була запроваджена класифікація А. П. Закалюком, в основу якої покладено критерій причин і механізмів латентизації злочинів:

1. Злочинні прояви, які з низки причин (вчинення з необережності, правова некомпетентність тощо) помилково не сприймаються як передбачені Кримінальним кодексом України кримінально карані діяння.

2. Злочини, про які потерпілі з різних мотивів не повідомляють компетентним органам.

3. Злочини, в яких немає персоніфікованого потерпілого суб'єкта, заінтересованого повідомляти про їхнє вчинення.

4. Злочини, факт вчинення яких відомий обмеженому колу осіб або лише винуватцям, проте через вжиття ними спеціальних заходів щодо нерозповсюдження відомостей про згадані прояви, а також через незаінтересованість у цьому потерпілих, повідомлення про злочини не надходять до правоохоронних органів.

5. Злочини, інформація про які відома правоохоронним органам, але вони (помилково або свідомо) не оцінені ними у встановленому кримінально-процесуальному порядку як кримінальні карані діяння та залишені поза обліком. Це так звані «приховані» злочини.

6. Злочини, стосовно яких прийнято необґрунтоване процесуальне рішення щодо відсутності події або складу злочину [5, с. 179].

Однак, вважаю за доцільне констатувати, що найбільш прийнятною та простою для вивчення є класифікація запропонована Ю. А. Турловою, а саме: 1) злочини про вчинення яких співробітники правоохоронних органів не отримали інформацію (природно-латентні), та 2) злочини, що стали відомими правоохоронним органам, але які внаслідок різних причин залишилися за рамками законного реагування (штучно-латентні) [21, с. 198].

Значна увага у науковій літературі приділяється дослідниками встановленню факторів (причин) латентної злочинності, при цьому кримінальні правопорушення проти довкілля не є виключенням.

Під факторами латентності кримінальних правопорушень розуміється сукупність обставин соціального, історичного, організаційного, кадрового, матеріального, правового, соціально-психологічного, технічного та іншого характеру, що перешкоджають виявленню та реєстрації злочинів. Передусім ідеться про обставини, безпосередньо пов'язані з характеристикою злочинного посягання і поведінкою злочинця, низький ступінь очевидності вчиненого діяння, ретельне приховування злочинного посягання, витонченість способу вчинення злочину, рівень кримінального професіоналізму винного тощо. Не менш впливовими є обставини, пов'язані з недоліками діяльності правоохоронних органів: протиправне nereагування на виявлену інформацію про злочин, випадки помилкової кваліфікації злочинних дій як адміністративного, цивільно-правового або дисциплінарного делікту, свідоме порушення порядку ведення кримінально-статистичного обліку, негативна практика «покращення» звітних показників через приховування виявлених посягань; низька кваліфікація працівників правоохоронних органів [14, с. 75].

Питання про причини (фактори), що перешкоджають правоохоронним органам своєчасно виявляти вчинені злочини, тим самим зумовлюючи латентизацію кримінальних правопорушень, завжди викликало значний теоретичний і практичний інтерес кримінологів науковців. Причини, що зумовлюють латентність кримінальних правопорушень, є обставинами, що безпосередньо пов'язані з діями злочинців. Невтручання правоохоронців у процес посягання для злочинців є обов'язковою умовою досягнення злочинного результату й уникнення покарання [22, с. 50].

В основу дослідження було покладено результати власного емпіричного дослідження, в перебігу якого було застосовано низку соціологічних, психологічних та статистичних методів дослідження. Для збору соціологічної інформації було проведено опитування населення. Так 86,5 % населення з 244 опитаних вважають, що злочин передбачений статтею 242 КК України – є латентним. Факторами, які впливають на його латентність респондентами було виділено такі:

1) Високий рівень корупції у органах, що мають повідомляти про факти забруднення водних об'єктів – 63,2 % (153 відповідей);

2) Наявні складнощі при проведенні експертизи щодо встановлення оцінки забруднення та наслідків такого злочинного забруднення, існування причинного зв'язку між злочинним діянням та наслідками (наприклад, між забруднення вод та наслідками, такими як небезпеку для життя, здоров'я людей чи для довкілля або спричинили загибель або захворювання людей, масову загибель об'єктів тваринного і рослинного світу або інші тяжкі наслідки) – 52,1 % (126 відповідей);

3) Низький рівень взаємодії правоохоронних, природоохоронних органів та населення – 47,9 % (116 відповідей);

4) Складність/неможливість встановлення факту злочинного забруднення вод (відсутність інформації від правоохоронних органів, населення, посадових осіб) – 48,3 % (117 відповідей);

5) Недостатня матеріальна база й технічна забезпеченість співробітників правоохоронних органів, що ускладнює їхню роботу – 28,1 % (68 відповідей).

Однак, масштаби латентної злочинності ніколи достеменно не відомі. Аналізуючи офіційний кримінально-правовий статистичний облік суспільно небезпечних діянь Офісу Генерального Прокурора (табл. 1) [23], можна припустити, що статистика немає єдиної явно виведеної тенденції нестабільність чи то зростання, чи спадання вчинення злочинів у сфері

проти довкілля, яка у свою чергу пов'язана із штучною латентністю, зумовленою відсутністю практики щодо розкриття злочинів проти довкілля.

Таблиця 1

**Кількість виявлених злочинів та засуджених осіб в Україні
за 2019–2023 рр.**

Рік	Усього обліковано злочинів проти довкілля	Обліковано злочинів пов'язаних з порушенням правил охорони вод	Усього засуджено осіб
2019	3769	87	1
2020	4558	88	1
2021	5416	126	2
2022	4018	67	1
2023	4741	103	3

Джерело: узагальнено авторкою на основі єдиних звітів про кримінальні правопорушення Офісу Генерального прокурора України у період з 2019-2023 рр. [23]

Відображенням високого рівня латентності є кількісна та якісна характеристика розгляду судами кримінальних проваджень щодо порушення правил охорони вод. Низький рівень облікованих злочинів пов'язаних з порушенням правил охорони вод зумовлений тим, що працівники правоохоронних органів вважають вчинення цих злочинів соціально малозначущими та другорядними, зазвичай мало знайомі зі специфікою цієї категорії злочинів внаслідок чого на стадії досудового розслідування допускаються помилки, що зводять нанівець можливість доведення справи до судового розгляду.

Більше третини опитаних респондентів (39,4%) вважають, що на сьогодні діяльність (поліції, прокуратури) щодо протидії кримінальним правопорушенням проти довкілля є скоріше неефективною, 37,8% населення вважаю їхню роботу – недостатньо ефективною, а 20,3 % - вважає її зовсім неефективною та всього – 2,5 % вважають цю діяльність

ефективною. Зазначена статистика дає підстави зробити висновок про те, що громадяни мають недовіру до органів державної влади; вважають їх корумпованими; безвідповідальними, які байдуже ставляться до стану довкілля та майбутнього природи, що у свою чергу впливає на соціально-психологічний клімат у суспільстві та формує негативне ставлення громадян до спроможності держави забезпечити їхню безпеку від злочинних проявів. Це свідчить про наявність суб'єктивного фактору, який полягає у ненадходженні інформації від населення про вчинення злочинів пов'язаних з порушенням правил охорони вод, що зумовлено низьким рівнем екологічної культури соціуму та деформації його правосвідомості, переоцінкою здатності довкілля, а зокрема водних ресурсів до самовідновлення.

На виявлення та облікованість суспільно небезпечних діянь в Україні суттєво впливають корумпованість органів правопорядку, а також апатія і зневіра громадян, які нерідко не повідомляють про кримінальні правопорушення через низький рівень довіри до правоохоронців [14, с. 98].

Зневіра значної частини населення в можливість розкриття злочинів, а також упевненість у відсутності належного реагування на повідомлену правоохоронним органам інформацію та притягнення до відповідальності осіб, винних у їх учиненні. Як засвідчують результати спеціальних досліджень, 41,5% опитаного населення України, якщо довідаються про вчинення злочину та осіб, які його вчинили, за власною ініціативою правоохоронцям про це не повідомлять [24, с. 215-218].

При цьому екологічна, економічна, соціальна, політична та моральна шкода від латентної складової злочинності за масштабами не тільки не поступається, а навпаки, перевищує аналогічні наслідки зареєстрованої частини злочинності, зважаючи на те, що латентність, беручи участь у формуванні причинного комплексу злочинності, є однією з форм її самодетермінації [25, с. 201].

Явище латентності створює перешкоди для боротьби із виявленням та запобіганням кримінальним правопорушенням проти довкілля, створення стратегій їх протидії, спотворює реальну картину загрози глобальної екологічної кризи.

Тож, щоб мінімізувати латентну складову кримінальних правопорушень проти довкілля має бути чітко визначені фактори латентизації злочинів проти довкілля. Оскільки існування такого негативного явища як латентність кримінальних правопорушень проти довкілля унеможлиблює застосування всіх можливостей системи запобігання та протидії злочинності, що в кінцевому результаті призводить до викривлення одного з основних принципів кримінальної відповідальності – принципу неминучості покарання.

З огляду на надзвичайно високий рівень латентності кримінальних правопорушень проти довкілля, що в науковій літературі визначається як такий, що дорівнює 95–99%, зазначений принцип має декларативний характер. Наявність латентності створює перепони для адекватної боротьби зі злочинними посяганнями на довкілля. Не маючи відомостей про фактичні розміри латентності кримінальних правопорушень проти довкілля, їх рівень, структуру та динаміку, неможливо визначити потрібні для боротьби з нею кількість сил і коштів правоохоронних та інших органів, їх концентрацію на окремих напрямках цієї діяльності. Не будучи достатньо проінформованим про стан кримінальних правопорушень проти довкілля й не маючи достовірного кримінологічного прогнозу на майбутнє, суспільство і керівництво країни не можуть уявити всієї гостроти проблеми. Саме тому не залучаються повною мірою соціальні й державні інститути на боротьбу з цим явищем. Немає також можливості для розроблення правильної тактики і стратегії протидії кримінальним правопорушенням проти довкілля, у тому числі правозастосовної і законодавчої діяльності. Неможливо реально оцінити ефективність

екологічної профілактики та дієвість екологічного законодавства [26, с. 86].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, існування латентності кримінальних правопорушень проти довкілля значно ускладнює оцінку дійсних масштабів злочинності в цілому, розмір та характер шкоди, завданої громадянам та суспільству внаслідок злочинних посягань. Основною проблемою латентності є те, що вона впливає на рівень виявлення причин та умов, що сприяють скоєнню кримінальних правопорушень проти довкілля, та своєчасне реагування на їх усунення та запобігання. На її фоні відбувається зростання такого негативного явища як само детермінація злочинності, тобто її самовідтворення за рахунок зростання рецидивних злочинів. Серед населення в деякій мірі формується уявлення про злочинність як про альтернативний регулятор суспільних відносин [27, с. 204].

Для мінімізації латентності кримінально караних порушень правил охорони вод, вважаю за необхідне впровадити заходи щодо зниження її рівня, якими можуть бути:

- цілеспрямована діяльність з виявлення та усунення причин, умов та інших детермінант, що сприяють латентності. При цьому слід впливати на самі об'єкти: громадян, які не повідомляють про скоєнні правопорушення та співробітників правоохоронних органів, які приховують від реєстрації та обліку злочини, які ними були викриті. Ця діяльність повинна проводитися шляхом наділення повноваженнями органів державної влади, правоохоронних органів спеціальними повноваженнями щодо вивчення та виявлення латентності кримінальних правопорушень проти довкілля, та порушення правил охорони вод, зокрема;

- зниження рівня латентності має ґрунтуватися на підвищенні загальної екологічної правосвідомості громадян, шляхом впровадження

заходів освіти для збільшення рівня правової культури населення, зниження правового нігілізму та підвищення індивідуальної правосвідомості громадян;

- розроблення інструментарію та критеріїв громадського моніторингу щодо доступу населення до реєстру судових рішень у справах, що пов'язані з порушенням норм кримінального та екологічного законодавства;

- вдосконалення норм кримінального та екологічного законодавства; запровадження методик, що використовуються для статичних спостережень за злочинами проти довкілля;

- підвищення рівня матеріального та технічного забезпечення співробітників правоохоронних органів, здійснення комплексних заходів організаційно-управлінського та правового характеру;

- запровадження заходів професійної підготовки працівників правоохоронних органів, які направлені на досягнення пріоритету раціонального природокористування, попередження кримінальних правопорушень проти довкілля та їх запобігання, забезпечення екологічної безпеки, вироблення ефективного механізму участі громадськості у боротьбі з кримінальними правопорушеннями проти довкілля.

У подальших наукових дослідженнях пропонується зосередити увагу на, тому що тільки комплексне, системне та безперервне застосування зазначених вище заходів може значно вплинути на повніше виявлення фактично вчинених кримінальних правопорушень, пов'язаних з порушенням правил охорони вод, що надасть державі та суспільству реальне уявлення про рівень цих кримінальних правопорушень.

Література

1. Голіна В. В. "Тіньова" злочинність. *Науковий вісник Сіверщини. Серія: Право.* 2017. № 1. С. 134-143. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/shssl_2017_1_16 (дата звернення: 13.05.2024).
2. Даньшин І. М., Оболенцев В. Ф. Латентна злочинність: поняття, причини, негативні наслідки. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ.* 2000. № 10. С. 29-34 URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnuvs_2000_10_7 (дата звернення: 13.05.2024).
3. Кримінологія : підручник / О. М. Джужа, В. В. Василевич, В. В. Черней, С. С. Чернявський та ін. ; за заг. ред. В. В. Чернея, О. М. Джужі. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 612 с.
4. Кальман А. Г., Христич И. А. Понятийный аппарат современной криминологии. Терминологический словарь / за ред. В. В. Голины. Харьков : Гимназия, 2005. 272 с.
5. Закалюк А. П. Курс сучасної української криминології: теорія і практика : у 3 кн. Київ: Ін Юре, 2007. Кн. 1 : Теоретичні засади та історія української криминологічної науки. 424 с.
6. Зелінський А. Ф. Криминологія : курс лекцій. Харків, 1996. С. 32.
7. Оболенцев В. Ф. Актуальні проблеми латентної злочинності : дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2001. 185 с.
8. Турлова Ю. А. Протидія екологічній злочинності в Україні: криминологічні та кримінально-правові засади : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2018. 106 с.
9. Шульга А. М. Злочини проти довкілля. Питання кваліфікації : науково-практичне видання. Х. : НікаНова, 2012. 192 с. URL: <https://docplayer.net/65834206-Zlochiniproti-dovkillya-pitannyakvalifikaciyi.html> (дата звернення: 12.05.2024).

10. Поліщук Г. С. Чинники, що зумовлюють латентність злочинів проти довкілля. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України*. 2004. № 5. С. 83-94.
11. Т. В. Корнякова, Н. С. Юзікова Кримінологія : курс лекцій. Дніпропетр. нац. ун-т ім. Олеся Гончара. Дніпропетровськ : Ліра, 2014. 243 с.
12. Словник іншомовних слів. Київ : Гол. ред. УРЕ, 1977. 385 с.
13. Словник української мови : в 11 т. / за ред. І.К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1970–1980. Т. 4. 453 с.
14. Кримінологія : підручник / Б. М. Головкін, В. В. Голіна, О. Ю. Шостко та ін.; за ред. Б. М. Головкіна. Харків : Право, 2020. 384 с.
15. Шакун В. І. Межі впливу на злочинність. *Щорічник українського права*. 2010. № 2. С. 183-190.
16. Турлова Ю. А. Фактори латентності екологічної злочинності. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2016. № 2. С. 95-102. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vznu_Jur_2016_2_15 (дата звернення: 12.05.2024).
17. Гончарова М. А., Кулик Л. М. Запобігання латентній злочинності неповнолітніх та молоді: проблеми та шляхи їх подолання. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 1-2. С. 77-81.
18. Кримінологія : підручник / А. М. Бабенко, О. Ю. Бусол, О. М. Костенко та ін. ; за заг. ред. Ю. В. Нікітіна, С. Ф. Денисова, Є. Л. Стрельцова. 2-ге вид., перероб. та допов. Харків : Право, 2018. 416 с.
19. Рішко Б. С. Латентна злочинність: поняття, причини, методи виявлення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2016. Вип. 41, Том 2. С. 136-138.
20. Сидорчук О. О. Щодо класифікації латентної злочинності. *Правове життя сучасної України : у 2 т. : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (17 трав. 2019 р.)*. Одеса : ВД «Гельветика». 2019. Т. 2. С. 280-282.

21. Турлова Ю. А. Деякі оціночні показники латентності екологічної злочинності. *Право і суспільство*. 2016. № 3, ч. 2. С. 194-199.
22. Іванов Ю.Ф., Джужа О.М. Кримінологія : навчальний посібник. Київ : Паливода. 2006. 264 с.
23. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. *Генеральна прокуратура України*. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 12.05.2024).
24. Карпов Н. С. Злочинна діяльність : монографія. Київ : Вид-во Семенка Сергія, 2004. 308 с.
25. Турлова Ю. А. Щодо латентності злочинів, пов'язаних із протиправним заволодінням природними ресурсами. *Захист права власності Українського народу: вітчизняні реалії та зарубіжний досвід для України : матеріали I Щорічної міжнар. наук.-практ. конф.* (22 вер. 2016 р.). Київ : Нац. акад. прокуратури України. 2016. С. 200-202.
26. Поліщук Г. С. Чинники, що зумовлюють латентність злочинів проти довкілля. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України*. 2004. № 5. С. 83-94.
27. Лацько А. В. Латентність екологічної злочинності. *Протидія злочинності і корупції : зб. тез міжнар. наук. конф. з кримінології для студентів, аспірантів та молодих вчених* (16 листопада 2021 р.). Харків : Юрайт, 2021. С. 203-204.

References

1. Holina V. V. "Tinova" zlochynnist. *Naukovyi visnyk Sivershchyny. Serii: Pravo*. 2017. № 1. S. 134-143. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/shssl_2017_1_16.
2. Danshyn I. M., Obolentsev V. F. Latentna zlochynnist: poniattia, prychny, nehatyvni naslidky. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu*

vnutrishnikh sprav. 2000. № 10. S. 29-34 URL:
http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnuvs_2000_10_7.

3. Kryminolohiia: pidruchnyk / O. M. Dzhuzha, V. V. Vasylevych, V. V. Cherniei, S. S. Cherniavskiyi ta in.; za zah. red. V. V. Chernieia, O. M. Dzhuzhi. Kyiv: Nats. akad. vnutr. sprav, 2020. 612 s.

4. Kalman A. H., Khrystych Y. A. Poniatyinnyi aparat sovremennoi kryminolohyy. Terminolohycheskyi slovar / za red. V. V. Holyny. Kharkov: Hymnazyia, 2005. 272 s.

5. Zakaliuk A. P. Kurs suchasnoi ukrainskoi kryminolohii: teoriia i praktyka: u 3 kn. Kyiv: In Yure, 2007. Kn. 1: Teoretychni zasady ta istoriia ukrainskoi kryminolohichnoi nauky. 424 s.

6. Zelinskyi A. F. Kryminolohiia: kurs leksii. Kharkiv, 1996. S. 32.

7. Obolentsev V. F. Aktualni problemy latentnoi zlochynnosti: dys. ... kand. yuryd. nauk. Kharkiv, 2001. 185 s.

8. Turlova Yu. A. Protydiia ekolohichnii zlochynnosti v Ukraini: kryminolohichni ta kryminalno-pravovi zasady: dys. ... kand. yuryd. nauk. Kyiv, 2018. 106 s.

9. Shulha A. M. Zlochyny proty dovkillia. Pytannia kvalifikatsii: naukovo-praktychne vydannia. Kh.: NikaNova, 2012. 192 s. URL:
<https://docplayer.net/65834206-Zlochyniproti-dovkillya-pitannyakvalifikaciyi.html>.

10. Polishchuk H. S. Chynnyky, shcho zumovliuiut latentnist zlochyniv proty dovkillia. *Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav Ukrainy*. 2004. № 5. S. 83-94.

11. T. V. Korniakova, N. S. Yuzikova Kryminolohiia: kurs leksii. Dnipropetr. nats. un-t im. Olesia Honchara. Dnipropetrovsk: Lira, 2014. 243 s.

12. Slovnyk inshomovnykh sliv. Kyiv: Hol. red. URE, 1977. 385 s.

13. Slovnyk ukrainskoi movy: v 11 t. / za red. I.K. Bilodida. Kyiv: Naukova dumka, 1970–1980. T. 4. 453 s.

14. Kryminolohiia: pidruchnyk / B. M. Holovkin, V. V. Holina, O. Yu. Shostko ta in.; za red. B. M. Holovkina. Kharkiv: Pravo, 2020. 384 s.
15. Shakun V. I. Mezhi vplyvu na zlochynnist. *Shchorichnyk ukrainskoho prava*. 2010. № 2. S. 183-190.
16. Turlova Yu. A. Faktory latentnosti ekolohichnoi zlochynnosti. *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu. Yurydychni nauky*. 2016. № 2. S. 95-102. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vznu_Jur_2016_2_15.
17. Honcharova M. A., Kulyk L. M. Zapobihannia latentnii zlochynnosti nepovnolitnikh ta molodi: problemy ta shliakhy yikh podolannia. *Pivdenoukrainskyi pravnychi chasopys*. 2022. № 1-2. S. 77-81.
18. Kryminolohiia: pidruchnyk / A. M. Babenko, O. Yu. Busol, O. M. Kostenko ta in.; za zah. red. Yu. V. Nikitina, S. F. Denysova, Ye. L. Streltsova. 2 he vyd., pererob. ta dopov. Kharkiv: Pravo, 2018. 416 s.
19. Rishko B. S. Latentna zlochynnist: poniattia, prychny, metody vyivlennia. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii Pravo*. 2016. Vyp. 41, Tom 2. S. 136-138.
20. Sydorchuk O. O. Shchodo klasyfikatsii latentnoi zlochynnosti. *Pravove zhyttia suchasnoi Ukrainy: u 2 t.: materialy mizhnar. nauk.-prakt. konf. (17 trav. 2019 r.)*. Odesa: VD «Helvetyka». 2019. T. 2. S. 280-282.
21. Turlova Yu. A. Deiaki otsinochni pokaznyky latentnosti ekolohichnoi zlochynnosti. *Pravo i suspilstvo*. 2016. № 3, ch. 2. S. 194-199.
22. Ivanov Yu.F., Dzhuzha O.M. Kryminolohiia: navchalnyi posibnyk. Kyiv: Palyvoda. 2006. 264 s.
23. Pro zareiestrovani kryminalni pravoporushennia ta rezultaty yikh dosudovoho rozsliduvannia. *Heneralna prokuratura Ukrainy*. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kryminalni-pravoporushennia-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>.
24. Karpov N. S. Zlochynna diialnist: monohrafiia. Kyiv: Vyd-vo Semenka Serhiia, 2004. 308 s.

25. Turlova Yu. A. Shchodo latentnosti zlochyniv, poviazanykh iz protypravnym zavolodinniam pryrodnymy resursamy. *Zakhyst prava vlasnosti Ukrainskoho narodu: vitchyzniani realii ta zarubizhnyi dosvid dlia Ukrainy: materialy I Shchorichnoi mizhnar. nauk.-prakt. konf.* (22 ver. 2016 r.). Kyiv: Nats. akad. prokuratury Ukrainy. 2016. S. 200-202.

26. Polishchuk H. S. Chynnyky, shcho zumovliuiut latentnist zlochyniv proty dovkillia. *Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav Ukrainy.* 2004. № 5. S. 83-94.

27. Latsko A. V. Latentnist ekolohichnoi zlochynnosti. *Protydiia zlochynnosti i koruptsii: zb. tez mizhnar. nauk. konf. z kryminolohii dlia studentiv, aspirantiv ta molodykh vchenykh* (16 lystopada 2021 r.). Kharkiv: Yurait, 2021. S. 203-204.